

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Андижон давлат университети

Тарих ва ижтимоий фанлар факультети
Умумий тарих кафедраси

А.Мамажонов

5120300 – “Тарих” (мамлакатлар ва минтақалар бўйича)
таълим йўналиши 2 – курс талабалари учун

“Тарих ўқитиш методикаси” фанидан

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

Андижон - 2013

МАВЗУ: ТАРИХ ҶЎҚИТИШ УСУЛЛАРИ ФАНИНИНГ МАВЗУСИ, МАЗМУНИ ВА ВАЗИФАЛАРИ

РЕЖА:

1. Тарих ўқитиш усуллари фанининг предмети, мақсад ва вазифалари.
2. Мактабда тарих фанининг мазмуни ва тузилиши.
3. Тарих ўқитиш усуллари фанининг йуналишлари.

Тарих ўқитиш усуллари илмий педагогик фан бўлиб, у талабалар онги ва калбига миллий истиқлол мафкурасини сингдириш уларга утмиш тарихимиз умумбашарий кадрларимиз авлод-аждодаларимиз хақида пухта билим бериш, мустақил Ватанга садоқат руҳида тайёрлаш, тарбиялаш ва камол топтиришни кўзда тутди.

Жамият ва унинг ижтимоий тараққиёти тарих фани асосини ташкил этиб, шу фанининг объектидир. Тарих фанининг предмети эса утмишда руй берган воқеа-ҳодисалар бўлиб, улар Ўзининг бетакрорлиги билан алоҳида хусусиятга эга. Тарихий воқеа-ҳодисаларни илмий, ҳолис ўрганишнинг аниқ йулини Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов 1998 йил 26 июнда мамлакатимиз тарихчи олимлари, шоир ва журналистлар билан бўлган учрашувда кўрсатиб берди.

«Тарих ўқитиш усуллари» курсининг макради, таълим-тарбия вазифаларининг муваффақиятли амалга оширилиши ўқитишнинг мазмунига, унинг ғоявий-мафкуравий ва назарий жиҳатдан пишиқ булишига боғлиқ.

«Тарих ўқитиш усуллари» фанининг мақсадини белгилашда, аввало таълим ва тарбиянинг узвий бирлигини, ўқитиш давомида талабаларнинг ғоявий-мафкуравий савияси мутассил усиб боришини, уларда қуникма ва малакалар ҳосил булишини ҳамда ижодий фаолиятига тайёрланишларини назарда тутиш керак. Таълимдан кузатиладиган мақсадларни муваффақиятли амалга ошириш учун уларни илмий асосда белгиланмоғи лозим.

Тарих ўқитиш методикаси узининг мустақил текшириш предметига эга. Мактабда тарих фанининг ўқитилиши ва ўқитиш жараёнининг ўрганилиши тарих ўқитиш методикасининг предмети ташкил этади. Ўқитиш жараёнининг объектив суратда амал қиладиган уз қонуниятлари бор. Уларни билиб олиш ва таълим-тарбия жараёнида бу қонуниятларга амал қилиш, улардан оқилона фойдаланиш мактабда тарих ўқитишнинг илмий асосда олиб боришнинг муҳим шартидир. Мустақил жамиятимизнинг ҳрзирги босқичида тарих ўқитишни янада такомиллаштириб бориш, ўқитиш жараёни, унинг объектив равишда амал қилувчи қонуниятларини аниқ ва мукамал билиб олиш, бу қонуниятлардан мустақил Ватанимизда усиб келаётган ёш авлодни янгиликларни тез қабул қилиши ундан, истиқлол яратган кенг имқониятларда фойдаланиб, фаолиятимизнинг ҳамма соҳаларида юксак натижаларга эришиш зарур.

Президентимиз И.А.Каримов узининг 1997 йил 29 августидаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясида сўзлаган нутқида алоҳида қайд этиб утганларидек «дарсликларда миллат фикрининг, миллат тафаккури ва миллат мафкурасининг энг илғор намуналари акс этиши керак.

Ўқитувчининг бош вазифаси ўқувчиларда мустақил фикр юритиш қўникмаларни ҳосил қилишдан иборат эканлигини қупинча яхши тушунаимиз, лекин, афсуски, амалда, тажрибамизда унга риоя қилмаймиз».

Дарҳақиқат Президент И.А.Каримов алоҳида қайд этиб ўтганларидек бугунги кунгача Ўзбекистонимиз умумий ўрта таълим ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув юрғлари гуманитар факультетлари учун тарихдан давр талаби даражасида яратилган, илмий-методик жиҳатдан теран дарсликлар ва ўқув-методик қуланмалари мавжуд эмас, Шунинг учун ҳам юртбошимиз узларининг Президентлик фаолиятларида тарих таълимининг илмий асосда ўрганишга алоҳида эътибор бериб «Мулоқот» журналига берган

интервьюларида «узбек халкининг тарихий утмиши, узлиги маънавияти хақида гапираётганда, бизда чуқур илмий асосга таянган таҳдид, муайян масалаларда аниқ ёндошув етишмаяпти, илмий тилда айтганда, яхлит концепция йўқ. Узликни англаш тарихни билишдан бошланади, Исбот талаб булмаган ушбу хақиқат давлат сиёсати даражасига кутарилиши зарур» деб курсатди.

Одатда, ҳар бир фанда булганидек тарих фанида ҳам маълум ўқув юртида ўқув режасига асосланган илмий-методологик ва услубий-дидактик талабларни ҳисобга олган дастур тайёрланади.

Мустақиллик шарофати билан Республикамиз умумтаълим мактабларида уқитиладиган тарих фанининг асосий мазмуни икки йуналишда: Жаҳон тарихи ва Ўзбекистон тарихи бошқичларини ўрганишни ташкил этади. Кишилиқ жамияти таракдиётидаги тарихий ҳодисалар ва воқеаларни ўрганишга куйилган талаблар (5-9 синфлар) ўқувчиларнинг ёши билм савияси, руҳий хусусиятлари, жисмонии ривожланиши даражаларига мос булиши лозим.

Ўқувчилар тарих таълими жараёнида куйидаги билим, куникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

-жаҳон ва Ўзбекистон тарихининг даврлари, ижтимоий тузумлар, уларнинг аталиши улрага мос хусусиятлар хақида тасаввурга эга булиш;

-аср ва йил ҳисоботини билиш, тарихий воқеа ва ҳодисаларнинг давомийлиги, уларни қайси даврга мансублигини айта олиш, эрамиздан олдинги асрларни ҳисоблай олиш;

-инсоният доимо олдинга интилганлиги, бу эса тарихий тараккиётнинг асоси булганлигини ашқлаш;

-жамиятда ва кечаётган жараёнларга узининг мустақил муносабатини билдира олиш;

-тарихий манбаларни мустақил ўрганиш асосида ҳулосалар чиқара олиш;

-тарихий жараёнлар хақида маълумотга эга булиш ва қисқич таҳлил қила олиш;

-миллий мустақиллик ва унинг дастлабки ютуқлари, мамлакатимиз байроғи, герби, мадҳияси, давлат рамзлари, Президенти, ташқи алоқаларга доир тушунчаларга эга булиш;

-жаҳон ва Ўзбекистон тарихининг янги даври ҳақида маълумотга эга булиш;

-харита устида ишлай олиш, тарихий воқеалар юзасидан мустақил мулоҳаза юрита олиш, баён қила олиш, мунозара ва баҳсларда фаол иштирок эта олиш;

V синфда тарих фани сифатида урганмай, қисман тарихий тасаввур ҳамда энг содда тушунчаларни эгаллаш билан чекланилади.

VI синфдан бошлаб эса, жаҳон ва Ўзбекистон тарихи давлат компонентидеги асосий предмет сифатида урганилади. Ниҳоят, IX синфга қадар даврий изчиллик билан инсоният пайдо булган энг қадимги даврдан эрамизнинг мингйиллиги, ўрта асрлар тарихи ва XX аср бошларигача руш берган воқеа-ҳодисалар, сиёсий, шотисодий, маданий жараёнлар ифодаси IX синфда интихр топади. Энг янги давр тарихини ўрганиш умумтаълим мактаблари (V- IX синфлар) вазифасига кирмайди. Уни изчилликда олиш, ўрта маҳсул ўқув юртиларида давом эттирилади.

Тарих уқитиш жараёни икки йул билан урганилади. Биринчиси *кузатиш методидир*. Бу методдан фойдаланганда турли хилдаги ўқув-методик адабиётлар, ўқувчиларнинг ёзма ишлари, рефератлар, уларнинг жавоблари ёзилган стенограммалар ва магнитофон ёзувлари, уқитишга берилган баҳр ва чиқарилган ҳулосалар билан танишиб чиқилади, дарслар кузатилади, ўқувчиларнинг билими ва куникмалари урганилади.

Шундай қилиб, кузатиш методидан фойдаланганда, тадқиқотчи тарих ўқитишнинг мавжуд тажрибаси доирасидан четга чиқмайди, уни табиий равишда кузатади ва урганади.

Иккинчиси *тадқиқот методи*. Ўқитувчи уқитиш жараёнини узи хоҳлаганича уюштиради. Унга баъзи узгаришлар киритади, натижасини текшириб куради. Ҳуллас, ижодий иш қилади ва унинг бу иши илмий тадқиқотга ухшаб кетади. Бирок, ўқитувчи қилган ижодий изланишларнинг илмий тадқиқотдан фарқи, аввало шундаки, ўқитувчи дарсда амалий вазифани ҳал қилади, унинг ҳулосалари эса, уз фаолиятининг натижаси булади. Илмий тадқиқотда қупчилик ўқитувчиларнинг иши учун умумий булган қонуниятлар тадқиқ этилади, чиқарилган ҳулосалар илмий асосда расмийлаштирилади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Кузатиш методи.
2. Таткикот методи.
3. Тарих уқитиш методикаси тарих фани билан боғлиқдиги.
4. Тарих уқитиш методикаси мақсади.

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Тарих уқитиш методикаси педогогика ва психология билан боғлиқлиги.
2. Тарих дарсларида амалий машғулотлар .

АДАБИЁТЛАР

1. Ислом Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук
Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислом Каримов Узбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Узбекистан», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Узбекистан», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Узбекистан халқлари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарк», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффаров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов ТТГ. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарк», 1998.
10. Махкамов С. Тарихдан ўқув уйинлари
«Узлуксиз таълим» журнали 2006 № 1.
11. Кодиров. Б Таълим тизимидаги ислохотларнинг мақсад ва йуналишлари
Тошкент. «Узбекистан», 1999.

МАВЗУ: ТАРИХ ҶЎҚИТИШНИНГ ОҒЗАКИ МЕТОДЛАРИ

РЕЖА:

1. Тарихий материалларни оғзаки баён қилиш методи
2. Тарих таълимида жонли нутк
3. Ҳикоя ва маъруза усулида тарихни баён қилиш

Тарихий материалларни оғзаки баён қилиш бир қанча усул ва туркумларда амалга оширилади. Уқитиш методларини таърифлашда ўқитувчининг уқитиши ва ўқувчиларнинг ўрганиши ёки билиш фаолияти усулларида иборат эканлигини назарда тутиш керак. Тарихий материалларни оғзаки баён қилиш ўқитувчиларнинг фаол фикрлаш асосида ўқувчиларни уқитишга, ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчиларнинг илмий билимларини узлаштириши ва амалда қуллана билишлари, ёш авлод онги ва қалбига миллий истиқлол ғояларини сингдириш ва уларда миллий истиқдол мафқурасини шакллантириш долзарб вазифадир. Тарихий материални оғзаки баён қилиш монолог формада, баён этиш, таърифлаш, тавсифнома бериш, тушунтириш, муҳрама қилиш, суҳбат, қисқача баён қилиш, ҳикоя қилиш, суратлар воситасида таърифлаш, аналитик (булақларга булиб) таърифлаш ва бошқа туркумлар орқали амалга оширилади.

Тарих таълимида ўқитувчининг жонли нутқи ўқувчиларнинг қуз унгида инсоният ҳаётининг энг қадимги давлардан XIX аср бошларига қадар ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожланиш тугрисидаги билимлар қиради. Жонли нутқ. ўқувчи онгига тез етиб боради, уни маълум ҳулосаларга олиб келади, тарихий жараённинг қрунийатларини тушунишни осонлаштиради, ўқувчиларга тарихий материалларни таҳлил қилиш ва умумлаштириш намунасини қурсатиб беради. Ўқитувчининг жонли нутқи пухта билим ва малака манбаи булиши билан бирга, жуда қатта тарбияловчи қучга эга. Ўқитувчи нутқидаги мантиқ ургунинг қучи, далилларнинг жонли ва ишонарли булиши ўқувчиларнинг онгига, ҳис-туйғуларига қучли таъсир қурсатади, уларни фикрлашга ургатади, маълум ҳулосаларга олиб келади, тарихий жараёни, унинг қобилиятларини тугри тушунишга ёрдам беради.

Ўқитувчининг жонли нутқи ўқувчиларнинг билим олишидаги бошқа манбалар, қурғазмали қуроллар ва текстларнинг мазмунини тушуниш, улар устида мустиқил ишлаш ва фикр қуритишга ҳам йул очиб беради. Ўқитувчи дарс жараёнида, ўқув материалларини оғзаки баён қилиб бериш билан қегараланиб қолмасдан, ҳар-қил қурғазмали қуроллар (расм-суратлар, иллюстрация, қарикатуралар, қўшимча малумотлар, тарқатма материаллар, «ақлий ҳулсум» интернет материаллари, мултимедиялар, ўқув уйинлари) дан қойдаланилади.

Ўқитувчининг жонли нутқи ўқувчиларнинг ўқиш-ўрганиши ва билим фаолиятини бошқаришни, унга раҳбарлик қилишнинг методик усуллари ва воситаларини ҳам узига муҳасамлаштиради. Жонли нутқнинг бу имқониятларидан осилена қойдаланиш ўқувчилар билимининг пухта ва мустиқкам булишини ўқувчини мустиқил иш ташқил қилишга имқон қратади.

Ҳикоя методида тарихни баён қилиш тарихий воқеанинг тулик қартинасини очиб беради. Дикоя методининг асосий дидактик вазифаси ўқувчиларда тарихий воқеа ҳққида қонқрет ва қурсатмали булади. Ҳикоянинг қонқрет булиши ўқувчиларнинг тарихий ҳрдисалардаги моҳиятни ва тарихий мақон, тарихий давр, тарихий ижтимоий ҳаракат, уни ҳаракатга қелтирувчи қучлари, ижтимоий гуруҳ, табақа, қабила, уруг, ҳалқ миллат ва уларнинг тараккиёт босқичлари ҳусусияларини тушуниб олишларига ёрдам беради. Ҳққоя ёрқин, энг типик муҳим тарихий фактлар асосида тузилади.

Ҳикоя тарихий материални баён қилиш методи сифатида асосан қуйидаги ҳрларда:

1. таълим-тарбия жихатидан муҳим ва уларни ўрганиш ўқувчилар онгида қуқур ва ерқин из қолдирадиган йирик тарихий воқеаларни баён қилишда;
2. ўқувчиларда янги тарихий ҳрдисалар ҳаққида мазмунли ва аниқ тасаввур қратиш зарур

булган пайтда қулланилади.

Хикоя ўқувчиларда тарихий воқеалар ҳақида жонли тасаввур яратиш билан бирга уларни маълум умумий хулосаларга ҳам олиб келади.

Маъруза методи фақат ажратилган вақтнинг куп ёки озлиги билан эмас, балки узининг мазмуни, уқитиш ва ўрганишнинг метод ва усуллари жиҳатидан ҳам олий мактаблардаги маърузалардан фарқ қилади.

Уқитувчи маъруза мавзуси билан бирга уни баён қилиш реласини ҳам эълон қилади. Баъзан маъруза режасини маъруза қилиш давомида ҳам эълон қилиб бориш мумкин. Ўқитувчи ўқувчиларнинг диққатини маърузада ёш авлод онги ва калбига миллий истиклол ғояларини сингдириш ва уларда миллий истиклол мафкурасини шакллантириш ҳамда ахлокий жиҳатдан муҳим булган томонларига қаратади, чиқарилган хулоса ва умумлашмаларни қиска ва аниқ ифодалаб беради ва уларни ўқувчилар ёзиб оладилар. Мактаб маърузасида суҳбат методининг элементлари қулланилади. Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини жадаллаштириш, уларнинг диққатини маърузанинг муҳим жараёнларига жалб қилиш мақсадида саволлар қуйиб борилади. Мактаб маърузаси баён қилинган материал юзасидан яқуний суҳбат билан тугайди. Мактаб маърузасининг акалли энг муҳим жойларини ўқувчилар ёзиб улгуриши учун маъруза нисбатан секин уқилади.

Мактаб маърузаси ёш авлод нутқини ривожлантиришда, уларнинг уз фикрларини эркин айта олишларига имкон беради, Мактаб маърузасига методист В.Н.Бернадский томонидан қуйилган асосий талаблар ҳрзирги кунда ҳам уз аҳдмиятини йукотган эмас. Бу талаблар қуйидагилардан иборат эди:

1. Маъруза илмий жиҳатдан мукамал булиши керак.
2. Маъруза дарслик мазмунидан кенг, уни куп жиҳатдан конкретлаштирилиши лозим. Маъруза мазмуни дарслик мазмунидан қиска ёки айнан шу мазмундан иборат булиб қрлса, уни ўқувчилар бутунлай тингламай қуйишади.
3. Ўқувчиларни утмишни жонли идрок этишлари учун маъруза мазмунан кургазмали булиши керак.
4. Маъруза ўқувчиларни фикрлашга ургатиши, тарихий воқеаларни таҳдил қилиш ва умумлаштириш намунасини курсатиши, ўқувчиларнинг тарихий фикрлашини тарбиялаши лозим.
5. Маърузанинг ўқувчиларга етиб бориши учун, ўқитувчи узининг нутқи устида куп ишлаши лозим.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Оғзаки таълим методи
2. Ўқитувчининг жонли нутқи
3. Қдскача баён методи
4. Тавсифлаш методи

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Суратлар воситасида таърифлаш методи
2. Тарих дарсларида интернет материалларидан фойдаланиш

АДАБИЁТЛАР

1. Ислон Каримов Тарихий хотирасиз келажак йуқ
Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислон Каримов Ўзбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Ўзбекистан», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Ҳозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Ўзбекистан», 1990.

4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Уқдтувчи», 1988
5. Саъдиев А. Ўзбекистан халқлари тарихини уқитиш
Тошкент. «Уқитувчи», 1993
6. Махкамов С. Тарих дан ўқув уйинлари
«Ўзлуксиз таълим» журналі 2006 № 1.

МАВЗУ: ТАРИХ ҶЌИТИШНИНГ КЃРГАЗМАЛИ МЕТОДЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОИДАЛАНИШ ЙЃЛЛАРИ

РЕЖА:

1. Кургазмали куруллар тарихий билимларнинг мухим манбаи
2. Тарих уқитишда кулланиладиган кургазмали куруллар ва уларнинг турлари
3. Тарих таълимида кургазмали курулларни танлаш ва улардан фоидаланиш

Тарих уқитишда кургазмали воситалар тарихий билимларнинг ўқувчилар онгига етказиш ва сингдиришда муҳим манба ҳисобланади.

Кургазмалилик энг аввало уқитиш ва ўрганишнинг кургазмали усули, ўқитувчи баёнининг кургазмали булиши, унинг ўқувчилардаги тайёр образларга суяна билиши, ўқув материални баён қилиш вақтида кургазмали куруллардан фоидаланиш ва кургазмали куруллар воситасида ўқувчиларнинг билиш фаолиятини жадаллаштириш ҳамда уларнинг урганилаётган тарихий жараёнларни, воқеа ва ҳодисаларни айнан узини ёки уларнинг тасвирларини қуриш ёрдамида ўрганишлари тушунилади.

Тарихий ҳужжатлар ва бадиий адабиётлардан фоидаланиш ўқитувчи баёнини образли қилиб конкретлаштирс, кургазмали куруллар воситасида ўқувчиларда утмиш тугрисида ёрқин ва аниқ тасаввур ҳосил булади, ўқувчиларнинг эшитиш фаолиятига қуриш ва сезиш органларининг фаолияти ҳам қушилади. Шу билан уларнинг билими янада чуқурлашади ва мустаҳкамланади.

Кургазмали куруллар ўқувчиларнинг билим олишида мухим манба булиб хизмат қилади ҳамда ўқувчиларнинг тарихий тасаввурларига аниқлик киритади ва бу тасаввурларни конкретлаштиришга ёрдам беради. Кургазмали курулар ўқувчиларнинг мураккаб тарихий ҳодисаларнинг, тарихий тушунчаларни маъносини осонроқ тушунишга ёрдам беради.

Тарих уқитишда кулланиладиган кургазмали куруллар узининг мазмуни, тарихий образларининг характери, уларни тайёрланиш ва фоидаланиш усулларига қараб қуйидаги турларга булинади:

1. Буюм курсатмалилик тарихий ёдгорликлар, эсдалик жойлари; архитектура ёдгорликлари, ҳужаликка доир ва бошқа қурилишлар; меҳнат куруллари; курул-яроғлар, рузгор буюмлари, шу жумладан археологик топилмалар.

2. Тасвирий кургазмалар; уқитишда фоидаланиш учун ишланган тарихий картиналар ва альбомлар, санъат асарлари, портретлар, расмлар, фотоҳужжатлар ва фотосуратлар, дарсликлардаги иллюстрациялар, ўқув диапозитивлари, диафильмлар ва кинофильмлар, макетлар, муляжлар, ҳар хил моделлар, мультимедиялар, интернет материаллари ва бошқалар.

3. Шартли курсатмали куруллар. Тарихий ва контур карталар, тарихий атласлар, схемалар, графика, диаграмма ва картограммалар, аппликациялар ва педагогик расмлар.

Буюм курсатмалилик таълимда алоҳида касб этади. Физика, химия ёки ботаника ўқитувчилари урганилаётган мавзунини ўқувчиларга формула, шакл ва бошқаларда курсатиб тушунтирсалар тарих ўқитувчиси ундай имкониятлардан маҳрумдир. Тарих ўқитувчиси ўқувчиларга ибтидоий одамлар ҳаёти ва фаолиятининг айнан узини курсатиб бера олмайди, фақат гапириб беради, курсатса фақат ибтидоий кишилар ишлатган курулларни, яшаган жойларини, ёки айтайлик ўрта асрлардаги ҳукмдорларни узаро урушларини эмас, урушда ишлатилган курулларни ва бошқа баъзи бир буюмларни, айрим саркардалар бошлиқ аскарларнинг жангларда курсатган жасорат ва қаҳрамонликларини эмас, балки улар тугрисидаги расмлар чизган айрим раем- картиналарни курсатиш мумкин, холос, лекин дар ҳолда кишилар утмишидан долган бу ёдгорликларни тарихий воқеалар

тугрисида реал тасаввур қилишга сузсиз ёрдам беради. Ўқувчилар орадан бир неча асрлар, ҳатто неча-неча минг ииллар утиб кетган замондаги воқеалар тугрисида маълумот берувчи ҳақиқий буюм ва нарсаларни жуда қизиқиш ва ҳаяжон билан урганадилар. Шунинг учун ҳам мактабда тарихий утмишни ўрганишнинг асосий манбаларидан бири булган буюм ёдгорликларни туплаш ва улардан фойдаланишга жуда катта эътибор берилди.

Тасвирий кургазмали қурооллар мактаб тажрибасида ҳаммадан қўқ кулланилди. Тасвирий кургазмалар бир неча хил булади;

а) утмишдан долган ҳақиқий асл нусха ҳужжатлар асосида яратилган тасвирий кургазмалар;

ҳужжатли фотосуратлар ва ҳужжатли кинофильмлар, предмет ёдгорликларининг тасвирлари, меҳнат дуруллари, маданий ёдгорликларининг тасвирлари ва шу қабилар;

б) илмий жихатдан асослаб таъмир қилинган архитектура ва бошқа ёдгорликлар тасвири, рузгор буюмлари ёки улар тасвири;

в) рассомнинг ижодий фаолияти билан қилинган тасвирий кургазмалар ; тарихий санъат асарлари дарсда берилган иллюстрациялар, макетлар, моделлар ва бошқалар.

Кургазмали қуроолларни танлаш ва улардан фойдаланишда ўқитувчи қўқидегиларни эътиборга олиши лозим:

1. Ўқувчиларнинг ёши, билими ва малака ушиб борган сари уларнинг предмет ва тасвирий кургазмаларга қизиқиши ортиб боради. Масалан, У-У1 синф ўқувчиларнинг қўқроқ утмишдаги воқеа ва ходисаларнинг яхлит манзаралар тасвирланган, макетлари ва моделлари қизиқтиради. Юдори синфдаги ўқувчиларни эса предмет ёдгорликларининг айнан узи ва шарли курсатмалар қдзиктиради.

2. Хар бир дарс учун танланган кургазмали қуроол мазмуни, қоявийлиги, илмийлиги жихатдан талабга жавоб берадиган булиши, синф удувчиларига қое булиши, сони қўқитириб юборилмаслиги лозим. Агарда кургазмали қурооллар қўқайиб кетса, ўқитувчи ва ўқувчилар шу қурооллар билан овора булиб қрлиб, ўқувчиларнинг дарс материаллини узлаштиришига ҳалақит бериши мумкин. Дарсда энг муҳим 2-3 та кургазмали қуроолни тахлил қилиш ва ўрганиш қифоя.

3. Ўқувчиларнинг кургазмали қуроолларни онгли равишда қўхта узлаштириб олишларига эришиш қерак.

4. Кургазмали қурооллар ўқитувчининг баёни жараёнида курсатиб борилади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Буюм курсатмалилик
2. Тасвирий кургазмалар
3. Археологик топилган нарсалар
4. Тарихий расмлар

МАВЗУ УСТИДА МУСТАҚИЛ ИШЛАШ

1. Харита билан ишлаш методи
2. Тарих таълимида оргтехника воситаларидан фойдаланиш

АДАБИЁТЛАР

1. Ислоҳ Қаримов Тарихий хотирасиз қелажак йўқ
Тошкент. «Шарқ», 1998.
2. Ислоҳ Қаримов Ўзбекистан буюқ қелажак сари
Тошкент. «Ўзбекистан», 1998.

3. Бабанский Ю.К. «Хрзирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Ўзбекистан», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Ўзбекистан халқлари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарқ», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарқ», 1998.

МАВЗУ: ТАРИХ ТАЪЛИМИДА ТЕХНИКА ВОСИТАЛАРИДАН Фойдаланиш методлари

РЕЖА:

1. Тарих таълимнинг техника воситаларида уқитиш ва ўрганиш.
2. Тарих уқитиш тизимида ахборот технологияларидан фойдаланиш.
3. Техника воситаларидан фойдаланишда тарих хоналарининг урни.

Куп йиллар давомида мактаб тарих курсларини уқитиш тажрибаси шунингдек, тарихдан утказиладиган таълим-тарбия ишларини ташкил эти шва самарадорлигини ошириб бориш, шунингдек кутилган ижобий натижаларга эришмоқнинг асосий шакли-дарсдир. Гап шундаки, ўқувчиларга таълим-тарбия бериш, уларнинг билиш қрибилиятлари ва тафаккурларини мутассил ривожлантириб бориш юзасидан турли илмий-услубий ишлар асосан дарс жараёнида амалга ошириб борилади.

Хар бир дарс тарихдан урганилаётган аклохида олинган мавзунинг, бир вақтда бутун бир курс юзасидан утказиладиган дарслар тизимининг мантиқан шаклланиб борадиган ягона занжирини ташкил этиб, бошқа дарслар мазмуни билан узвий алоқадорликда булгани хрлда, таълим тизимининг бир бутунлигини амалга ошириб боришини таъминлайди.

Бошқа фанлардан фарқ этгани хрлда тарих дарсига булган талаблар жамиятда содир буладиган ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий узгаришлар талаби даражасида, шунингдек илм-фан, маданият ва айникса, маънавиятда содир буладиган узгаришлар талаби асосида доимо ривожланиб боради.

Тарих дарсларида таълимнинг техника воситаларидан фойдаланиш дарснинг самарадорлигини оширади. Таълимнинг техника воситалари уқитиш ва ўрганиш сифатини кутаришга ўқувчиларнинг ўқув материални қдзикиб ўрганишига ва пухта узлаштиришига хизмат қилади.

Хозирги давр тарих таълимида мавзуни, бобни ўрганишга сарфланадиган соатлар микдори, дарсни қай тарифа утказиш ва қайси адабиётлардан фойдаланиш кераклигидан ташқ.ари, дарсда урганиладиган асосий тушунча ва ғояларнинг руйхати, предметлар аро ва курслар аро боғланадиган алоқалар, шаклланадиган куникма ва малакалар, ҳар бир мавзуга таалукли таълим ва техника воситалари руйхати, шунингдек тарқатиладиган дидактик материаллар руйхати курсатилади.

Хозирги даврда дарс самарадорлигини ошириш хдр бир ўқитувчини таълим-тарбия жараёнида ўқувчиларни комплекс ривожланишларини таъминлайдиган, ўқитувчига ажратилган вақтдан мақсадга мувофиқ фойдаланиб, тарих дарсини бевосита уз тажрибаси асосида уддалаи олиши замонавий дарс талаби асосида дарсларда техника воситаларидан унумли фойдаланишга харакат қилади. Тарихда дарс бериш жараёнида ўқитувчи томонидан тушунтирилган воқеа ва хрдисалар, душманга қарши курак крган жасур кишилар, бир узи унлаб душманлар билан жанг қила олган қахрамонлар ҳар қандай қийин шароитда узини йукотмайдиган, жасур, матонатли кишилар ўқувчи куз унгида гавдаланади. Шулар х^ақида ўқитувчи техника воситалари орқали ўқувчининг маънавий бойлигини орттиради.

Бугунги кунда узлуксиз таълим тизими бугинидаги таълим муассасалари, шу жумладан, умумий ўрта таълим мактаблари ўқитувчилар олдида Янги муаммолар, яъни уқитилаётган фаннинг узлаштириш сифатини ошириш вазифаси турибди. Бу борада тарих фанини уқитишда ҳам турлича услублар кулланилмоқда. Шулардан бири замонавий ахборот технологияларидан фойдаланишдир.

Мултимедиа тасвири маълумотлар билан ишлашга қрдир булган восита хисобланади. «Мултимедиа» сузи лотинча «медиа» сузидан олинган булиб, «маълумот

ташувчи восита»деган маънони англатади. Мултимедиали компьютерлар суз, Мусика, тасвир ва бошка маълумотларни, видеомаълумотларни кабул киладига улар устида ишлайди. Айниқса электрон ку^{лланиш} мултимедия муҳитида «Macgoteёla P1азЪ», «OIP Аптайоп», «Мхсгозой Pгоп1 Раşe», «Аёоёе PпоШзЪор 7.0», «3В Мах», «Мюгозой Роуег Рот!» каби Интернет технологиялардан фойдаланиб яратилиши муҳим ахамият касб этади. Чунки уларда харакатли,рангли, овозли тасвирлар яратиш кулай ва матнли масалаларнинг ечилишини намойиш кила олиши мумкин. Жахон ва Узбекистон тарихининг даврлари ижтимоий тузумлар уларнинг аталиши ва хос хусусиятлар ҳақида тасаввурга эга булишда, намойиш қилишда компьютер, видео, видеоплеер, ракамли видеокамера, видеопроектор, овоз чикариш курилмаси, видеоэкран ва микрофондан фойдаланилади.

Маълумки, умумий ва ўрта таълим мактабларида ижтимоий-гуманитар фанларни уқитишда кургазмалилик муҳимдир. Айниқса тарих фанида хариталар, жанг схемаларини курсатиш кулайдир. Бундан ташқари мавзулар буйича матнларни хам бериш мумкин. Матнда келтирилган тушунчалар, тарихий атамалар образли тарзда намоён булади.

Дарс биринчи галда ўқув машгулотидир. Замонавий тарих дарсига булган талаб тарих таълими давомида ўқув^{чи} ёшларни тарихий билим ва куникмалар билан куруллантириб, уларни у^{тмиш}Д^а ва бугунги кунимизда содир булаётган ижтимоий ходисаларни тугри бахрлаш ва хулосалар чикариш, «хар бир инсоннинг айшсца эндигина Х^аётга кадам куйиб келаётган ёшларнинг онгига шундай фикрни сингдириш керакки, улар ўртага куйилган максадларга эришиш узларига боглик эканлигини, яъни бу нарса уларнинг собиткадам гайрат-шижоатига, тула-тукис фидокорлигига ва чексиз мехнатсеварлигига боглик. эканлигини англаб етишлари керак».

Илмий техника авж олиб бораётган хрзирги вақта ўқувчи ёшларнинг акселерацияси, яъни болалар ривожланишининг тез суратлар билан бориши, бу жараён уларнинг хам аклий, хам жисмоний жихатдан ривожланишларида явдол намоён булаётганлигини алоҳида таъкидламоқдалар. Дархакикат хрзирги даврда ўқувчилар ёшлигиданоқ радио, телевидение, газета, журнал ва турли китоблар, ахборот каналлари орк.али куп замонавий илмий-техникавий янгиликлардан бохабар булмоқдалар. Буларнинг хаммаси сузсиз ўқувчи ёшларни хар томонлама ривожланишларига, дунёкарашлари куламини кенгайишига олиб келмовда. Ўқувчи уз уйида телевидение орқали, ёки кино-театрда тарихии мавзудаги асарни томоша кдлиб, унинг мазмуни билан чукур танишишга муваффақ булгани ҳолда, ўқитувчи дарс жараёнида фақатгина дарслик материалы билангина чегараланаётган булса, у хрлда ўқувчида мазкур дарс учун хеч қандай цизиқиш пайдо булмайди. Ана шундай инкирозли шароитдан чикиб кетиш учун ўқитувчи тарихии таълимида эмоционал махрратини ошириб бориб, ўқувчиларни мавзунинг мазмунига булган цизиқишларини ошириб бориб, унинг хар томонлама мустахамланишига эришмоги керак.

Ўқитувчи уз дарсни замон талаблари асосида кургазмалиликнинг техника воситаларидан фойдаланишда махсус жиҳозланган тарих хоналарини ташкил этиб, ук^{ати}тишнинг турли методик воситаларидан, жумладан экран кулланмалари, магнитофон ёзувлари, теледарслардан максадга мувофиқ фойдаланмоги керак.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Таълимда техника воситаларини узлаштириш
2. Техника воситаси турлари
3. Техника воситасида овозли аппаратлар
4. Техника воситасида ахборот технологиялари

1. Тарих уқитиш тизимида кургазмалиликнинг оддий техника курилмалари ва овозли аппаратлар воситасидан фойдаланиш методлари.

2. Техника воситасида кургазмали куруллардан самарали фойдаланиш.

АДАБИЁТЛАР

1. Ислом Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук
Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислом Каримов Узбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Узбекистон», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Узбекистон», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Узбекистон халқдари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарк», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарк», 1998.
10. Махкамов С. Тарихдан ўқув уйинлари
«Узлуксиз таълим» журнали 2006 № 1.
11. Крдиров. Б Таълим тизимидаги ислохотларнинг максад ва йуналишлари
Тошкент. «Узбекистон», 1999.

МАВЗУ: ТАРИХ ДАРСИ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИ РЕЖАЛАШТИРИШ

РЕЖА:

1. Тарих дарсининг ўқувчиларга билим бериш, уларни мустақил Ватанга мухаббат руҳидаги тарбиялашдаги урни
2. Тарих дарсларининг моҳиятини таълим жараёнини ташкил этиш
3. Тарих дарсларини турларга булиниши

Мактаб тарих курсининг мақсади, таълим-тарбиявий вазифалари ва мазмунини билиш учун тарих ўқитишнинг илмий асосларини эгаллаб олишнинг узигина кифоя килмайди. Тарих курсини ўқитиш, уни ўқувчиларнинг ўрганиши ҳам дарсда ва дарсдан ташқаридаги машгулотларда ҳам давом этади. Мактаб да таълим-тарбия ишларнинг асосий ташкилий шакли дарсдир. Бинобарин, тарих дарсининг ўқувчиларга билим бериш, миллий истиклол ғояси мафкураси руҳида тарбиялаш ва камол топишидаги роли бекиёс каттадир. Зотан, тарих дарслари системасида ҳам бир дарснинг тутган урни ва аҳдмиятини тугри белгилаш, дарснинг илмийлиги ва ғоявийлигини таъминлаш, билиш қонуниятлари ва мақсадга мувофиқ ўқув формалари ҳамда ўқувчиларнинг ўқув ишини тугри ташкил этишга ёрдам берадиган, унга мана педагог жараёнини илмий асосда ташкил этиш алоҳида аҳамиятга эгадир.

Тарих дарслари системасига, хусусан тарих дарсларининг у ёки бу турини танлашга тарих дастури материалларининг ғоявий мазмуни, унинг таълим-тарбия вазифалари ва синф ўқувчиларининг умумий тайёргарлиги асоскилиб олинади. Бинобарин, Тарих дарсларининг ҳар хил турларидан фойдаланиш зарурияти тарих дастури мазмунининг бой ва хилма— хиллигидан ҳамда таълим қонуниятларидан келиб чиқади. Тарих ўқитиш методикаси таракқиётининг ҳозирги босқичида назарий томондан асослаб берилган, фаол ўқувчилар тажрибасида синаб қурилган тарих дарслари системасининг хилма-хил турларидан фойдаланиш мактаб тарих курсининг таълим-тарбия вазифаларини муваффақиятли амалга оширишга ёрдам беради.

Тарих дарси катор таълимий ва тарбиявий масалаларни хал этишга қаратилганлиги билан характерланади. Тарих дарсида таълим-тарбия вазифаларининг қўқирралиги уни ўқитишда қўлланиладиган қўқ хилли методлар билан характерланади.

Дарс бир тарих дарснинг уз мавзуси ва уз режасига эга булиши аксиомадир. Бир неча дарсларнинг бирлаштирган ката мавзулар албатта алоҳида дарслар мавзуларига булинмоғи шарт. Ўқитувчи ҳеч вақт дарсни ўтган мавзунинг якуни ва янги мавзунини бошланиши сифатида ўтишга йўл қўймастик керак. Фикримизча бу талаб нафақат ўрта умумтаълим ёки махсус юрти учун булмасдан айниқса ҳамма олий ўқув юртлари учун ҳам маъруза ва семинар машгулотлари учун булган асосий шартларнинг ажралмас қисмини ташкил этмоғи даркор. Гап шундаки. Тематик бирликнинг бузилиши дарснинг ғоявий йўналишини, талабаларни синфда (аудитория ёки лабораторияда) олиб борадиган мустақил ишларини, уй ишини бажаришни тугри ташкил этишни издан чиқаради.

Дарснинг асосий ғоявий мазмуни, унинг таълимий ва тарбиявий вазифалари дарс жараёнида урганилаётган тарихий воқеанинг моҳияти, қонуниятлари, сабаби, натижалари ва аҳдмиятининг тугри баён қилишидагина тула амалга ошириши мумкин.

Дидактикада дарсларни классификация қилиш масаласи муҳим аҳамият касб этади. Қўқина методик адабиётларида жумладан, И.Н.Казанцевнинг «Ўрок в Советской школе» (МД956) китобида дарс мавзуларини классификация қилишда уларни қириш дарси, Янги билимларни эгаллаш дарси, тақрорлаш-умумлаштириш дарси ва ҳисобга олиш-текшириш дарси каби типларга ажратилади.

С.В.Иванов дарсларни классификациялашга дарсларда фойдаланиладиган методик воситаларнинг хусусиятларини ва дарс ўтишга энг қўқ ишлатилладиган методик асос қилиб олиб, маъруза-дарс, кино-дарс, ўқувчилар мустақил иш олиб борадиган дарс типларини

тавсия этади.

Дарс типларини классификация килиш масаласи тарих уқитиш методикасига доир адабиётда ҳам турлича хал килинган. Масалан, В.Н.Бернадский тарих дарсларини типларга ажратишда билимларнинг асосий манбаини ва ҳар қайси дарсда кулланиладиган етакчи методни асос қилиб олган.

В.Г.Карцев тадқиқотида эса дарслардаги ўқув фаолиятини етакчилик характери классификация учу насос қилиб олиниб, тарих дарслари: янги билимлар бериш дарсига, утилган мавзуларни такрорлаш ва умумлаштириш дарсига, ўқувчилар билимини оғзаки ёки ёзма тарзда текшириш дарсига, ҳам да аралаш деб аталган типларга бўлинган.

М.А.Зиновьев эса уз тадқиқотида дарснинг икки типини-янги мавзуни ўрганиш дарси ва такрорлаш дарсига булади. П.С.Лейбенгруб ҳам тарих дарслари классификациясини курсатишга ҳаракат қилади. Бироқ муаллиф тарих дарслари типлари устида фикр юритар экан, у уз фикрини асосан, утган дарсни сураш, янги мавзуни ўрганиш ва мустаҳкамлашга йуналтиради.

Дарс турлари классификацияси хусусида А.А.Вагин томондан тавсия этилган вариантлар бирмунча талабга мувофиқдир. У дарсларни классификациялашда дарснинг моҳиятини, урганиладиган мавзунинг мазмунини, уқитиш жараёнининг умумий қонуниятларини ва уқитувчи ҳамда ўқувчиларнинг *у(ар* қайси кундалиқ дарсларидаги фаолиятлари турларини асос қилиб олиш керак деб курсатди. Унинг қайд қилишича, масалан, V синфда (1) уқитиш жараёнининг ҳамма асосий элементларини уз ичига олувчи дарс, (2) хикоя қилиб бериш шаклида баён этиладиган дарс, (3) такрорлаш дарси олиб борилиши лозим. VI-VII синфларда дарс типлари купрок булиши, чунончи;

Уқитиш жараёнининг ҳамма асосий элементларини уз ичига олувчи дарс;

Янги мавзуни ўрганиш дарси (хикоя қилиб бериш, кино, экскурсия);

Кириш дарси;

Хотима дарси;

Таҳлил қилиш дарси;

Малакка ва қуникмалар ҳосил қилиш дарси;

7. Такрорлаш-умумлаштириш дарслари олиб борилиши тавсия этилади.

А.А.Вагин дарс

типлари классификацияси хусусида фикр юритар экан, агарда бошланғич синфларда уқитиш

жараёнининг ҳамма асосий элементларини уз ичига олувчи дарс купрок кулланилса, юқори

синфларга утиб бориш билан тарих ўрганишда дарс турларида дифференция ката уринни

эгаллаши яъни юқори синфларга (УШ-Х) борганда тарих дарснинг унга яқин турлари

булиши ва улар дан қуйидагича вариантларни тавсия этди:

Мавзуга кириш дарси;

Янги тарихий ашёни ўрганиш дарси;

Таҳлил қилиш дарси;

Мавзу юзасидан хотималар дарси;

Такрорлаш дарси;

Умумлаштириш дарси;

Утган мавзуни сураш дарси;

Малакка ва қуникмалар ҳосил қилиш дарси;

Билимни куллаш дарси;

10. Уқитиш жараёнининг ҳамма асосий элементларини уз ичига олувчи дарс;

А.А.Вагин томонидан тавсия этилган дарс типлари классификациясида инсон ва ҳуқуқ, курсида кенг кулланилаётган дарс турлари:

семинар машғулоти;

конференциялар;

диспутлар;

семинар-конференцияларга ҳам таалукди эканлиги кайд этиб утилади. Дархакикат 60-йилларнинг иккинчи ярмидан эътиборан нафақат инсон ва жамият курсида балки катор мактабларда тарих курсидан олиб борилаётган факультатив курсларда ҳам дарснинг анна шундай шаклларида «самарали» фойдаланилган. Дарс жараёнида дар бир мавзунинг мазмунига караб бу талаблар концентрациясини амалга ошириб бориш шубхасиз дарс самарадорлигини ўқувчиларда тахдилий тафаккур этиш қриятларини тузумли равишда камол топиб боришида ката рол уйнайди.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Янги мавзуни баён қилиш дарси
2. Тарихдан ўқув уйинлари
3. Такрорлаш дарси
4. Илгор методист ўқитувчилар тажрибаси

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Тарих дарсларини режалаштириш
2. Тарих дарсний тахлил этиш

АДАБИЁТЛАР

1. Ислон Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук.
Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислон Каримов Ўзбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Ўзбекистан», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хрзирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Ўзбекистан», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Ўзбекистан халқлари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарк», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарк», 1998.
9. Махкамов С. Тарихдан ўқув уйинлари
«Ўзлуксиз таълим» журнали 2006 № 1.

МАВЗУ: ТАРИХ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАР БИЛИМИНИ ТЕКШИРИШ ВА БАХОЛАШ.

РЕЖА:

1. Ўқувчиларни билим даражасини аниқлашда - текшириш, бахрлаш ва рейтинг тизими.
2. Билимларни текшириш усуллари.
3. Кундалиқ чораклик ва йиллик текширишлар.

Ўзбекистан Республикаси «Таълим тугрисида»ги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қабул қилиниши муносабати билан таълим мазмунини янгилаш, миллийлаштириш, инсонпарварлаштириш, демократлаштириш борасида бир қатор ижобий ишлар амалга оширилди. Жумладан, таълим тизимида ўқувчи- талабаларнинг билим даражасини аниқлаш мақсадида рейтинг тизими ишлаб чиқилди ва жорий этилди. Чунки ўқувчи-талабаларнинг билим савияси ва узлаштиришининг сифат курсаткичларини доимий равишда назорат қилиб, унинг натижаларини тахлил қилиб бориш таълим мазмунини такомиллаштириш, самарадорлигини оширишда муҳим аҳамиятга эга.

Маълумки, рейтинг тизими таълим - тарбия сифати ва самарадорлигини назорат қилишнинг янги, демократик усулларида биридир. Ушбу тизимнинг таълим амалиётига кенг жорий этилишидан, қанда тугилган асосий мақсад ўқувчи талабаларнинг узлаштириш даражаларини тартибга солиш ва давлат таълим стандартлари (ДТС) талаблари билан тақдослашга имкон яратувчи билим, қуниқма ва малакаларни мунтазам равишда ва табақалашган тарзда бахрлашдан иборат.

Рейтинг тизимини жорий этишда қуйидаги вазифалар назарда тутилади: ўқувчи, талаба томонидан ДТС талабларини бажарилиши учун шарт-шароит яратиш; ўқувчи - талабалар таълим даражалар сифатини бахрлашда ҳар қандай ва аниқликка эришиш; ўқувчи- талаба шахсининг шахсий-психологик ўзига хосликларни аниқлашга қўмақлашиш; ўқувчи- талабаларда таълим олишга бўлган ижодий интилиш ва эҳтиёжларни шакллантириш; ўқувчи меҳнати натижаларини ҳолис бахрлаш, унинг янги педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланишдаги ижодий фаоллигини ошириш; ўқитувчи ва таълим муассасасининг таълим тизимидаги ютуқлари аниқлиги ва ошқоралигини таъминлаш қабилар. Рейтинг умумтаълим мактабларда ўқувчиларга услубий ёрдам курсатиш, рейтинг мониторингини яратиш, унинг натижаларини ҳисоблаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, ўқитувчиларнинг педагогик фаолиятини тугри бахрлаш учун рейтинг - мониторинг гуруҳлари мавжуд. Рейтинг курсаткичларини туплаш ва хотирада сақлаш, ҳисоблаш ва қайта ишлаш, услубий таҳлил қилиш муаммоларини муваффақиятли ҳал этишда замонавий компьютер технологияларининг аҳамияти каттадир. Шунинг учун барча вилоятлар туманлар ХТБ бўлимига қарашли умумтаълим мактабларида ДТС асосларида аниқланаётган БКМнинг тартиб рақам ва уларнинг ўқувчилар томонидан узлаштирилиши тугрисидаги мониторинг жадвали ишлаб чиқилган. Жадвал маълумотлар базаси асосида ишлайди. Унда йўналишлар (мутахассисликлар) рўйхати, ҳар бир йўналишлар бўйича ўқув режалари, фанлар бўйича машғулоти олиб боровчи ўқитувчилар тугрисида ўқувчилар ҳақда маълумотлар (синфи, исми-шарифи), ҳар бир фан бўйича ўқувчининг туплаган бошланғич, нисбий ва ҳақиқий рейтинг баллари ҳамда ажратилган ўқув соатларига қўра ўқувчининг чорак давомида рейтинг баллари ҳисоблаб чиқилиб, сақланади. фанлар бўйича жорий, оралик ва якуний назоратларни ўтказиш, натижаларни оммалаштириш шу жадвал орқали амалга оширилиб, натижалар компьютер хотирасида сақланиб қўйилади.

Тарих таълим жараёнида эгалланган билим қуниқма ва малакалар жаҳон таълими андозалари талабларига жавоб беришини таъминлаш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бўлиб ҳисобланади. Бунда ўқувчини Ватан ва миллий мустақиллик ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш, таълим ва тарбия соҳасида режалаштирилган ва

кутилган натижаларга эришишни кафолатлаш ута мухимдир.

Маълумки, ишлаб чиқаришда олдиндан режалаштирилган натижага эришишни кафолатлаш куриб чиқиладиган жараёнларни технологиялаштириш орқали амалга оширилади. Лекин ишлаб чиқариш жараёнларидан фаркли уларок таълимни технологиялаштириш узига хос ёндашувларни талаб қилади, чунки таълим тизими мураккаб, куп кирралаи динамик тизимлардан иборатдир.

Шундан келиб чикиб, ўқитувчи таълим олувчиларни дарс жараёнидаги фаолиятини мунтазам назорат қила олиши ва уз вақтида бахрлай билиши лозим. Бунга мавзунинг хаммасини сураш, таянч тушунчалар буйича сураш, режалаштирилган тест саволлари орқали сураш, муаммо куйиш, ижодий топшириқларни бажариш ваш у кабилар орқали эришади. Бундай жараёнда жорий ва оралик назорат турлари кенгрок фойдаланилади.

«Ўзбекистан Республикасида умумий ўрта таълим тугрисида»ги Низомга асосан ўқувчилар билими сифатини ва уқитиш натижаларининг давлат таълим стандартларига мувофиқлигини назорат қилишни таъминлаш учун куйидаги назорат тартиботларини утказиш тавсия этилади:

Жорий назорат суровлар, уйин дарслар, семинарлар, ёзма ишлар, тестлар тарзида ўқувчиларнинг билимлари, малака ва куникмалари мунтазам назорат қилинади. Жорий назорат ўқитувчи томонидан синф журналига ва узининг кундалик дафтарига 5 балли системада руйхдтга олади.

Оралик назорат чорак тамом булганда ва ўқув дастурининг тегишли булими тугаллангандан кейин ўқувчиларнинг билимлари, малака ва куникмаларини бахрлаш учун амалга оширилади. У имтихрлар, тестлар, синовлар, ижодий ишлар, маърузалар ва малакага доир ишлар шаклида утказилади. Оралик назорат хар чоракда ярим йилликда ва йил якунида амалга оширилади.

Боскичли назорат ўқув йили тамом булгандан кейин имтихрлар, тест синовлари, синовлар шаклида амалга оширилади. Унинг асосида рейтинг аниқланади ва ўқувчини навбатдаги синфга утказиш тугрисида қарор қабул қилинади.

Якуний назорат ўқиш тугаллангандан кейин давлат аттестацияси шаклида утказилади.

2006-2007 уқув йилидан бошлаб, ўқувчилар билимини бахрлашнинг рейтинг назорат тизими жорий этилиши муносабати билан хар чорак охирида утказилиши шарт булган якуний рейтинг назорат утказилади. Рейтинг назоратида ўқувчилар ўқитувчининг узи тузиб келадиган 20 та тестдан иборат топширигини бажарадилар. Бинобарин, якуний рейтинг назорат ишлари 1-чоракда, 2-чоракда, 3-чоракда, 4-чоракда утказилади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Узлаштириш мониторинги.
2. Рейтинг тизими.
3. Чоракдаги текширишлар.
4. Билимларни текшириш усуллари.

МАВЗУ УСТИДА МУСТАҚДЛ ИШЛАШ

1. Тарих дарсларида ёзма ишлар.
2. Тарих таълимида ўқувчи билимини бахрлаш.

АДАБИЁТЛАР

1. Ислом Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислом Каримов Ўзбекистан буюк келажак сари Тошкент. «Ўзбекистан», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Дозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»

4. Саъдиев А. Тошкент. «Узбекистан», 1990.
Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Уқдтувчи», 1988
5. Саъдиев А. Тошкент. «Уқдтувчи», 1993
Узбекистан халқлари тарихини уқитиш
6. У мумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарк», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффов Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарк», 1998.
10. Кобзева О.П Методика преподавания истории в школе
Тошкент. «Ташкент», 2003.
11. Қрдиров. Б Таълим тизимидаги ислохларнинг мақсад ва йуналишлари
Тошкент. «Узбекистан», 1999.

МАВЗУ: ТАРИХ ТАЪЛИМИ ВА СИНФДАН ТАШҚАРИ ИШЛАР

РЕЖА:

1. Тарих таълимида синфдан ташқари ишларнинг тарбиявий аҳамияти.
2. Синфдан ташқари ишларни уч гуруҳи.
3. Синфдан ташқари ишлар мазмуни ва шакли.

Синфдан ташқари ишлар асосан ўқувчиларни синфда олган билимларига таянган холда амалга оширилади ҳамда уларни мустаҳкамлаш ва бойитишга хизмат қилади. Ўқувчилар ўқув материалининг асосий мазмунини синфда дарс давомида ўзлаштириб оладилар. Ўқувчиларнинг тарих дастури юзасидан ўрганиши зарур бўлган билим ва малакаларнинг ҳаммасини ҳам синф-дарс машғулоти доирасига сиғдириб бўлмайди. Бунинг устига тарихий билимлар, илмий ва сиёсий ахборотлар ҳажми тез кенгайиб, муттасил ошиб бораётган шароитда ўқувчилар ўз билимларини тинмай тўлдира боришлари улар онгига миллий истиқлол ғояларини сингдириш, уларда миллий истиқлол мафкурасини шакллантириш учун синфдан ташқари ишларни яхши йўлга қўйиш ғоят зарурдир.

Тарих севиб ўрганиладиган фандир. Уни ўрганиш жараёнида ўқувчиларда ўтмишни пухта билиб олиш истаги ортиб боради, улардаги бу истакни синфдан ташқари ишларни яхши йўлга қўйиш йули билангина бажо келтириш мумкин.

Тарих предметга юзасидан синфдан ташқари ишларнинг мазмуни, шакли ва методлари методик адабиётда турлича тасниф қилинади. Методист В.Н.Бернадский синфдан ташқари ишлар классификациясига билиш манбаларининг асос қилиб олиб, уларни қуйидагича турларга бўлади, Маълумки, ўқувчилар фақат дарсликни ўқиш билангина чегараланиб қолса, уларнинг билим доираси ва ўтмиш ҳақидаги тасаввурлари тор булиб қолади. Шунинг эътиборга олиб В.Н.Бернадский синфдан ташқари ишларнинг асосий шакли сифатида қўшимча ўқишни тавсия этади.

1. Қўшимча китоб ўқиш. У тарихдаги у қиладиган китобларни уч гуруҳга бўлади:
2. а) илмий-оммабоп китоблар, б) тарихий беллетристика, в) тарихий даврга оид бадиий адабиёт.
3. Қўшимча суратлар кўриш.
4. Жамоа булиб театр ва киноларга бориш ҳамда уларни биргаликда муҳокама қилиш.
5. Тарихий кечалар уюштириш.
6. Тарихий инсценировка ёки пьесалар қўйиш.
7. Мактабда тарихий кўргазмаларини ташкил этиш.
8. Олисдаги тарихий жойларга экскурсиялар уюштириш.

В.Н.Бернадский фикрича, ўқувчилар синфдан ташқари қўшимча китоб ўқиб, фильмлар кўриб, радио, маърузалар эшитиб, олган билимлари ва тасаввурларини амалий фаолият билан қўшиб олиб бориб, ҳосил қилинган тақдирдагина кўзланган мақсадга эришади, мустақилликни, ташаббус ва ижодий ишлаш қобилиятини ўстира олади.

Мустақиллик шароитида комил инсонни тарбиялаш давлат сиёсатини устувор йўналиши қилиб белгиланди. Бунинг амалга оширилишининг методологик педагогик ва психологик асослари «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да ўзининг илмий ифодасини топди.

А.Ф.Родиннинг тарих таълимида синфдан ташқари ишлар соҳасидаги тадқиқотларининг яна бир қимматли томони шундаки, уларда синфдан ташқари ишларни ўқувчиларнинг ижтимоий фойдали фаолияти билан (маҳаллий ёдгорликларни муҳофаза қилиш, фуқаролар уруши, Улуг Ватан уруши ва дўстлик қабристонларнинг парваришига қарашиб

туриш, аҳоли орасида турли хил мавзуларда маъруза ва суҳбатлар уюштириш, газета, журналлар ўқиб бериш ва хоказолар билан) боғлаб олиб бориш зарурлиги таъкидланади.

Методист А.А.Вагин тарих таълимида синфдан ташқари қилинадиган иш методлари соҳасида кеинги иилларда орттирилган илғор тажрибаларни умумлаштириб, уларни уч гуруҳга бўлади.

1. Оғзаки метод. Синфдан ташқари ишларнинг бу гуруҳига ўқитувчининг ҳикоя қилиб бериши, овоз чиқариб ўқиши, юқори синфларда эса, ўқитувчининг дарсдан кейин бўладиган маърузаси киради. Синфдан ташқари ишларда ўқувчиларнинг фаоллигини ва мустақиллигини ошириш мақсадида ўқувчилар ҳам оғзаки сўзлаб бериш методидан фойдаланади. Ўқувчилар тўғарак йиғилишларида, тарихий кечаларда, маърузалар гуруҳда, куйи синф ўқувчилари ва аҳоли орасида қисқача ахборотлар, доклад ва рефератлар билан катнашадилар, мунозараларда, назарий конференцияларда, тарихий материаллар (китоблар, кинофильмлар ва пьесалар) муҳракмасида иштирок этадилар.

2. Ёзма ва босма манбалар билан ишлаш метод и. Синфдан ташқари ишларнинг бу турига кўшимча китоб ўқиш, тарихий-адабиёт-тупламлар, хрестоматиялар, архивлардаги ҳужжатлар ва бопшаларни ўрганиш, вақтли матбуотни ўрганувчилар тўғараги, кулёзма ва архив ҳужжатларини ўрганувчи «ёш архивчилар тўғараги» барпо қилиш, «Китоб ва унинг тарихи» деган мавзуда кеча ташкил этиш, ўлканинг утмиши ва ҳрзирги ҳаётига доир дар хил китоб ва мақолалар, кулёзмаларни ўрганиш, халқ оғзаки ижодига доир материалларни туплаш, тарихий воқеаларнинг шохидлари ва иштирокчиларининг ҳикояларини ёзиб олиш, улар билан хат ёзишиб туриш, тарихий ҳужжатларни ўрганиш каби ишлар киради.

3. Курсатмали материаллар билан ишлаш метод и. Иллюстрация ва диапозитивларни курсатиш, фильмларни куриш, экскурсия материалларини ўрганиш каби дарсда бошланган ишлар синфдан ташқари давом эттирилади. Бундан ташқари экскурсия, поход ва экспедициялар давомида тупланган материаллар нухасини купайтириш, ранга олиш, шу материаллар асосида моделлар яса шва намойиш қилиш ҳам шу гуруҳга доир ишлар каторига киради. Бу ишлар ҳам синфдаги ишлар билан боғлиқ олиб борилади. Гап шундаки, ўқувчилар дарс жараёнида эгаллаган куникма ва малакаларини синфдан ташқари ишларда янада ривожлантириб, такомиллаштириб борадилар.

Ўқувчиларнинг ёши, билим ва малакалари, уларнинг индивидуал мойиллигига ва кизикишига қараб, тарих таълимида синфдан ташқари ишларнинг мазмуни, шакл ва методлари турлича булади. Хозир мактабда синфдан ташқари ишларнинг куйидаги асосий, ташкилий шакллари мавжуд.

1. Тарих тўғараги (ёки тарихий-ўлкашунослик тарихий-сиёсий тугарак).
2. Тарих (ёки тарихий-ўлкашунослик) жамияти.
3. Синфдан ташқари тарихий ёки тарихий-ўлкашунослик экскурсиялари, жамоа булиб театр ва кинога бориш (маданий юришлар).
4. Узоқ жойларга тарихий-ўлкашунослик экскурсиялари.
5. Археология экспедициясида катнашиш.
6. Тарихий ёки ўлкашунослик бурчаклари, музейлари.
7. Ҳисобот ёки мавзувий кургазмалар.
8. Тарихий (тарихий-ўлкашунослик) конференциялар, мунозара, ва муҳракмалар.
9. Мактаб ўқувчиларининг тарихий воқеаларнинг катнашувчилари ва шохидлари, ёзувчилар ва тарихчилар билан учрашувлари.

10. Тарихий ёки тарихий-ўлкашунослик уйинлари.

11. Синфдан ташқари ўқишлар.

Куришиб турибдики, синфдан ташқари ишларнинг шакллари турли-туман, мазмуни бой, хатто мактаб тарих курсининг мавзусидан четга чиқиши ҳам мумкин. Шуни айтиш керакки, синфдан ташқари ишларнинг мазмуни канчалик бой ва турли-туман шаклларда олиб борилмасин, улар бир мақсадга: таълим-тарбия вазифаларини амалга оширишга хизмат қилади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Синфдан тапщари ўқиш
2. Тарихий кечалар
3. Тарих тўғараги
4. Очиқ турдаги музейлар

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Археологик экспедицияда катнашиш
2. Ўлкашунослик музейлари

АДАБИЁТЛАР

1. Ислом Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук
Тошкент. «Шарқ», 1998.
2. Ислом Каримов Ўзбекистон буюк келажак сари
Тошкент. «Ўзбекистон», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хозирги замон умумий таълим мактабларида уқдиш методлари»
Тошкент. «Ўзбекистон», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Ўзбекистон халклари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарқ», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я. Ғафоров Тарих ўқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарқ», 1998.
9. Махкамов С. Тарихдан ўқув уйинлари
«Ўзлуксиз таълим» журнали 2006 № 1.

МАВЗУ: ДАРСЛАРНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ПРИНЦИПЛАРИ

РЕЖА:

1. Дарс таҳлил этишдаги аниқлилик.
2. Дарс таҳдил қилиш тартиби.
3. Дарс таҳдилида умумий қриун-қридарга риоя этиш.

Ўқитувчининг маҳррати қуп жихатдан унинг дарс утиш санъатини нақадар чуқур эгаллаганлиги билан улчанади. Биринчи дарсидаёқ. ўқувчиларни ҳар томонлама узига ром қила олиши кейинги фаолиятида ҳам муҳим урин тутати. Бу маҳррат, талабалик давридан бошлаб шакллана бориши алоҳида аҳамият қасб этади. Шунинг учун ҳам педагог кадрларнинг қасбий тайёргарлиги тизимида ўқитувчилик маҳррати юқори урин тутиб, олий ўқув юртларидаги ўқув-тарбия жараёнининг узвий қисми амда талабаларни дастлабки қасбий педагогик фаолият тажрибаси билан қуроллантиришнинг муим омили ҳисобланади.

Ҳозирги шароитда ўқитувчи маҳорати салмоғини мазмунан ошириш ва уни ташкил этишнинг илмий савиясини қутариш ҳаётий зарурат булиб қолмоқда.

Талабаларнинг ўқитувчи маҳоратига илмий ёндашиш учун, аввало, бу талабаларга мулжалланган методик тавсиялар ишлаб чиқиш талаб этилади. Уқув жараёни даврида талаба қелгусида, масалан тарих ўқитувчиси сифатида фаолият қурсатишга пухта тайёрланиши зарур. Айниқса, маъруза, амалий машғулотлар ва семинар давридаёқ талабаларни утилган дарсларни таҳлил қилишга ургатиш қатта аҳамият қасб этади. Чунки дарснинг сифати ва самарадорлигини ўқитувчининг уз фикрини қай даражада ифодалай билиши ва узининг методик маҳррати уни ўқув жараёнида қуллашигагина эмас, балки узининг ва бошқаларнинг қамчилиқ ва ҳатоларини таҳдил қила олиш қуникмаларини эгаллаганига ҳам боғлиқ. булади.

Дарсни таҳлил қилиш мураккаб ва маъсулиятли жараён булиб, унинг сифати шу фаолиятни амалга ошириш учун қай даражада тайёрланганига боғлиқ булади.

Дарсга баҳр беришга қуп шқалали рейтинг тизими асосида ёндашилса, унинг объективлиги ортади, ўқитувчининг фаолияти ҳақида қенг қамровли ҳулоса чиқаришга имқон беради.

Дозирги қунда Олий ва ўрта маҳсус таълим, умумтаълим мактабларида қузатилган дарсни 100 балли шқала асосида таҳдил қилишнинг янги методикасини ишлаб қикдик. Унда асосий эътибор ўқитувчининг дарс бериш фаолиятидаги сифат ва самарадорликни ҳолис баҳрлашга қаратилган.

Тарих дарсини таҳлил қилиш тартиби I.

Дарснинг мазмуни (35 баллгача).

1. Дарс мавзусининг мазмуни ва ҳажми тугри аниқланганми?
2. Дарсда ўқитишнинг илмийлиги ва ғоявийлик принципига амал қиладими? Ўқув материалдан ўқувчиларда Дунёқараш ва политехник таълим унсурларини шқллантириш мақсадида фойдаланилди ми?
3. Ўқитувчи томонидан илмий ҳатоларга, тарихий атама ва ибораларга, ортикча соддалаштиришларга йул қуйилмади ми? Агар шу қилдаги ҳатоларга йул қуйилган булса, уларни ўқитувчи уз вақтида тузатади ми? Ўқувчилар жавобидаги шу қилдаги ҳатолар тузатиб бориладими?
4. Дарснинг мазмуни мантқиқжихатдан тугри яқунланади ми?

II. Дарс структураси (10 баллгача).

1. Дарснинг қириш қисмига, асосий қисм утилган дарс мавзуси мазмунини тақрорлаш қамон талаби асосида давлат стандартларига тугри қелади ми бунга, яқуний қисмларига вақт қандай тақсмланади?
2. Дарснинг қириш қисми қандай уқказилди? Утган дарс материални сурашга етарли аҳамият бериладими? Умуман, тақрорлаш зарурми? Утган дарс материал билан янги мавзу мазмуни орасидаги боғланиш уринли булди ми?

III. Дарс утиш методикаси (25 баллгача).

1. Ўқувчиларнинг диққати осон масаларга жалб қиладими? Ёки бу масалалар мазмунан булиб у^{Ргани}ад^{ими}? Дарснинг жиҳози, тарқатма материаллар орқали буладими?
2. Янги мавзунимазмунини тушунтиришда ўқитувчи янги педогогиктехнологиядан интерфаол усуллардан ноъананавий методларда фойдаланадими?
3. Дарсдаги асосий саволлар, асосий масалалар, кичик мавзулар, муаммолар аниқ куйилдими?
4. Дарс жараёнида бу масала ва муаммолар амалда қандай хал килинди? Уларни хал килишда ўқувчилар фаолияти қандай намоён булди?
5. Сухбат утказиш техникаси қандай? Саволар тугри КУ^{иил}Д^{ими}? Сух.бат утказиш зарурмиди? Сунъийлик ва вақт мезонини ортикча утказишга йул куйилмадими? Ўқитувчи ўқувчиларнинг жавобларига қандай муносабатда булди? Уқилган дарс мазмунини такрорлашда саволлар ёзилган карточкалар орқали амалга оширилиши талаб даражасидами? Ўқувчиларнинг карточкадаги саволлар буйича жавоблари тулик ва тугри булишини кузатиб бордими? Ўқувчилар жавобидаги хатолар тузатилдими? IV. Кургазмалиликдан фойдаланиш (10 баллгача).

1. Мавзуга оид тарқатма материаллар намуналари тугри намойиш килиндими? Улар ўқувчилар учун қуринарли булди? Тегишли тарқатмали материаллар намуналари ўқувчилар қулига берилдими? Кургазмалилик дарснинг боришига қандай таъсир килди?
2. Ўқитувчи тарих уқитиш методикасини қандай эгаллаган? Бу жиҳатдан қандай камчиликлар ёки намуна учун ибрат буладиган хрлатлар бор?
3. Дарсда қулланилган кургазмали куроллар, хариталар қуйилганми? Намойиш доскасида тартиб қандай? Ўқувчиларга берилган тарқатма материаллар уларни билим савиясини ошириш мақсадида тайёрланганми?
4. Намойиш қилиш методикаси ва техникаси қандай? Янги ахборот технологияларидан фойдаланилди?

V. Дарснинг якуний қисми.(5 баллгача).

1. Мавзунини мустақамлаш тугри уюштирилди? Дарс якунида утилган мавзуга оид ақдий ҳужум, дарсни мустақамлаш килиндими?
2. Ўқитувчи ўқувчилар томонидан янги билимлар мазмуни онгли узгартирилганлиги хақида ишонч ҳосилқилдими?
3. Уй вазифаси қачон ва қандай тартибда берилди? Ўқувчиларга нимани ўқиш, нимани ёзиб қелиш кераклиги тушунтирилди?

VI. Ўқитувчинини нутки, синфда узини тутиши ва ўқувчилар билан муносабати (5 баллгача).

1. Ўқитувчинини нутки равон аниқми? Унинг нуткида услубий хатолар, кераксиз сузлар, нотугри иборалар, кераксиз соддалаштиришлар йукми?
2. Ўқитувчи синфни боғшара оладими? У қандай йуллар билан синфда ўқувчилар интзомини ташкил қилди ва уларнинг диққатини узига қарата олди?
3. Ўқувчилар дарс мавзусини қизиқиш билан ургандиларми? Уларнинг сухбатда фаоллиги қандай?

VII. Дарснинг якуний қисми (+10 дан -10 баллгача).

1. Эришилган ютуқлар.
2. Дарсда йул қуйилган камчиликлар.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Дарснинг мазмуни.
2. Дарс тузилиши.
3. Дарс утиш методикаси.
4. Дарснинг якуний қисми.

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Дарс тахлилининг таълим-тарбия жараёни билан боғлиқдиги.
2. Дарс кузатиш жараёнида тугилган фикр хулосалар.

АДАБИЁТЛАР

1. Ислом Каримов Тарихий хотирасиз келажак йуқ
Тошкент. «Шарқ», 1998.
2. Ислом Каримов Узбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Узбекистон», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Дозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Узбекистон», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Узбекистон халклари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарқ», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарқ», 1998.
10. Махкамов С. Тарихдан ўқув уйинлари
«Узлуксиз таълим» журнали 2006 № 1.
11. Қрдиров. Б Таълим тизимидаги ислохртларнинг мақсад ва иуналишлари
Тошкент. «Узбекистон», 1999.

МАВЗУ: ДАРС ТАХЛИЛИНИНГ МАҚСАДИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА ТУРЛАРИ

РЕЖА:

1. Тарих таълимида дарс тахлили.
2. Дарс тахлилининг мақсад ва вазифалари.
3. Дарс тахлили турлари.

Мамлакатимиз мустақиллигининг дастлабки кунларидан бошлаб ўқитувчилик касбининг ахамияти ва нуфузини юқори кутариш буйича аниқ мақсадга қаратилган ишлар изчиллик билан руёбга чиқарилмоқда, педагогларнинг касбий маҳоратини яхшилашга йуналтирилган чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Ўқитувчининг касбий маҳоратини оширишда дарс тахлили муҳим урин тутати.

Умумўрта таълим мактабларида тарих Фани ва бошқа фанларини ўқитишда ҳар бир ўқув фанини ўқитувчи томонидан қандай ўқитилаётгани, уни ўқитиш методлари шу фанни ўқувчи онгига қандай етказилаётганлиги мактаб маъмурияти, ўқитувчилар жамоасида системали равишда таҳлил қилиб берилди.

Дарс тахлилининг келажакни кузлаб, изчилликни ўрнатган ҳолда, синфларда ўқитилаётган фанларни узаро алоқадорлигини ҳисобга олган ҳолда илгор педагогик тажрибаларни ўйиш ва ўрганиш назарда тутилди.

Республика умумтаълим мактабларида тарих таълим тузилиши ва мазмунининг хусусияти икки мустақил курс Жаҳон ва Ўзбекистан тарихининг энг қадимги даврдан ҳозирги кунгача бўлган тарихий жараёнлар, воқеаларни хронологик изчилликда ўрганишдан иборатдир.

Дарс таҳлил ёрдамида ўқувчиларнинг тарихий материални тулиқ. идрок этишлари учун оддий методик усулларни кулладан мураккабга қараб бориш лозим.

Дарс тахлили ўқитувчининг ўқувчиларда замон ва маконга оид тасаввурларини шакллантиришда тарихий воқеалар ҳодисалар ва жараёнларнинг моҳияти, сабаби ҳамда натижаларини тушуниришда муҳим урин тутати. Шуларни ҳисобга олган ҳолда дарс тахлилининг мақсад, вазифалари қуйидагича:

Ўқув-методик кулланмаларда тавсия этилган илгор тажрибаларни амалда жорий этиш.

Бериладиган таълим мазмуни ва вазифаларни аниқлаб олиш, даражасини аниқдаш.

Таълим усулининг дидактик принципларига амал қилиш.

Ўқувчилар билими ва малакалари даражасини белгилаб олиш ва билимни синфда талкин этиш.

Самарадорлик ва умумий ташкилий талабларга амал қилиш.

Фандаги янгиликларни, илгор тажрибаларни тарғибот этиш.

Ижодий изланувчи ўқитувчилар тажрибасини аниқлаб, уларни амалда куллаб бориш.

Ўқитувчи ва ўқувчи акдий фаолияти «Узаро муносабатлардаги янгиликни ўрганиш».

Умумтаълим мактабларида ўқитилаётган предмет ва предметнинг тизими, ҳажми. Мазмун ва асосларини аниқдаш.

Ўқитувчининг ёзма, оғзаки нутқида учрайдиган камчиликларнинг тугилиши сабабларини таҳлил этиш, камчиликларни бартараф қилишга ёрдам берадиган чораларни белгилаш.

Ўқувчиларнинг аниқ тушунишлари, билимларини пухта эгаллашлари, уларнинг ўз ҳаётларида турмушга тадбиқ этиш билишлари учун йул-йуриқлар белгилаб олиш.

Меҳнатга муҳаббат, ёшларни миллий ғоя, ватанпарварлик руҳда тарбиялаш ва уларда ахлоқий эстетик сифатларини қамол топтириш учун ўқитувчи куллаган тадбирларни атрофлича ўрганиш.

Методикадаги, илм-фан янгиликларини амалда кулланишини аниқдаш ва ҳақозолардан иборатдир.

Ўқув-амалий машғулотлар давомида дарс тахлилининг турлари.

Илмий таҳлил.

Психологик таҳлил.

Методик тахлил.

Дидактик тахлил.

Умумий пед агогик тахдил.

Дарс тахлили ёш ўқитувчи ва ўқувчининг билиш кўийинчилиги, яъни урганилаётган муаммо устида фикр юритишни талаб қилади. Дарс тахлили ўқитувчини янги педагогик технологиялар, методлар, илгор педагогик тажрибалар билишга кизикдш уйготади.

Хозирги шароитда асосий эътибор кургазмалиликни янги усуллари, ахборот технологиясидан фойдаланиш, ўқув жараёнига компьютерни жорий қдлиш талаб этилади. Дарс тахлили давомида анна шунга эътибор бериш талаб этилади.

Хулоса қилиб айтганда, дарс тахдили мактабда тарихни ўқитиш ва уни ўрганишга янгича ёндашиш, қуп йиллик мактаб тажрибасига хдмда илмий-тадқиқрт хулосаларига асосланган бу ҳақиқатни, педагогик илмий принципларини амалда татбиқ этиш, хрзирга қадар тарих ўқитиш соҳасида йул қуйилиб келинган хато ва камчиликларнинг асл моҳиятини ёш тарихчи ўқитувчилар тезроқ англаб олиши улардан тегишли хулоса чиқариш, қайта такрорламаслик бугунги ва келажакдаги вазифаларни тугри белгилаб олишга кумаклашади. Шундагина тарих ўқитиш олдига қуйилган вазифалар муваффақиятли амалга оширилади, мустақил Республикамиз манфаатининг маънавий барқамоллиги учун хизмат қ.илади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Дарс оғзаки тахдили.
2. Дарс тахлилига ўқитувчининг шахсий муносабати.
3. Дарс тахдилини режалаштириш.
4. Дарс тахдилини қузатиш.

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Дарс қузатиш жараёнида ўқитувчига бериладиган маслахатлар.
2. Дарс тахдилида ўқитувчи шахсини урганилиши.

АДАБИЁТЛАР

1. Ислон Қаримов Тарихий хотирасиз келажак йук
Тошкент. «Шарк», 1998.
2. Ислон Қаримов Ўзбекистон буюк келажак сари
Тошкент. «Ўзбекистон», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хозирги замон умумий таълим мактабларида ўқитиш методлари»
Тошкент. «Ўзбекистон», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих ўқитиш методикаси
Тошкент. «Ўқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Ўзбекистон халқдари тарихини ўқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарк», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих ўқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов 111. ва бошқалар «Барқамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарк», 1998.
10. Қрдиров. Б Таълим тизимидаги ислохртларнинг мақсад ва иуналишлари
Тошкент. «Ўзбекистон», 1999.

МАВЗУ: ТАРИХ ТАЪЛИМИНИ ТЕХНОЛОГИК ТАШКИЛ ЭТИШ.

РЕЖА:

1. Тарих таълимида техно логик ёндашув.
2. Тарих таълимида фаол методларни куллаш.

Ўзбекистан Республикасининг «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да таълим муассасаларининг моддий-техника ва ахборот базасини мустаҳкамлашни давом эттириш, ўқув-тарбия жараёнини говори сифатли ўқув адабиётлари ва илгор педагогик технологиялар билан таъминлашга алоҳида эътибор берилган.

Тарих таълими мақсадлари, унинг мазмуни, уқитиш ва таълим бериш методлари, назорат ва натижаларни бахрлашни узаро алоқада ва бир-бири билан боғлиқликда лойихалаш-қупинча анъанавий ўқув жараёнида етишмайдиган жихатлардир. Қуп хрлларда таълим, ахборотни эслаб қрилишга йуналтирилган, ўқувчини булажак фаолияти эса муайян ишларни бажариш қабул қилиш билан боғлиқ булади. Аслини олганда, педагогик технология -- бу уқитишга янғича, узига хос (инновацион) ёндашувдир. У педагогикадаги ижтимоий-муҳандислик тафаккурининг ифодаланиши, технократик илмий онгнинг педагогика соҳасига қучирилган тасвири, таълим жараёнининг муайян стандартлашуви ҳдсобланади.

Технология тушунчаси юнонча «махррат», «санъат», «тушунча», «ўрганиш» демақдир. Технология сузи замирида жараёнларни амалга ошириш усуллари ва воситалари ҳақида билимлар йигиндиси, шунингдек объектда содир буладиган сифат узғаришлари тушунилади.

Педагогик технология деганда, технологик (ишлаб чиқаришдаги) ёндашувларга айнан ухшаш булган таълимда қуйилган мақсадларга эришиш қафолатланган (яқуний натижани олиш) таълим жараёни тушунилади. Бундай таълим жараёни технологиялаштирилган ҳисобланади. Технологиялаштирилган таълим уқдтувчи шахсига боғлиқ булмаган, фақат ўқувчи (талаба) таълим жараёнидир. Ўқувчи (талаба) таълим жараёни марказида туради. Бунда дарсни қим (тажрибали уқитувчимиз ёки ёш уқитувчимиз) олиб боришидан қатъи назар қузуланган яқуний натижа (мақсадга қура)га эришиш қафолатланиши лозим. Таълимда ўқитувчи фақат ижрочи вазифасини бажаради.

« Биз нафақат сиёсий жабҳани, балки иқтисодий ва маънавий ҳаётни ҳам, маънавий-ахлоқий соҳднихам ислоҳ қилишимиз зарур. Бу ҳолат кенг қуламдаги ислоҳотлар булиб, биз уларни қомплекслар тарзида ҳал қилиш орқалигина уз масадларимизга эриша оламиз »-деб таъқидлаган эди юртбошимиз И.Қаримов. Янғича таълим тизимини қуриш, жараёнларга янғи таълим технологияларини қиритиш, уқувчи-ёшларни, талабаларни мустақил ижодий ишлашга, эркин фикрлашга ургатиш, педагогик жараёнларда ноанъанавий, қизикарли, фаол, инновацион усуларни қуллашни ҳозирги қунимиз такозо қилмоқда. УҚИТИШ жараёнларида ноанъанавий таълим усулларидан: «Қонференция дарси», «Семинар дарси», «Аралаш дарси», «Қурғазмали қуроллар ёрдамида дарс утиш», «Тарихий адабиётларни ўрганиш ва таҳлил қилиш», «Эврика»(уйлаб топ): талимни Қизикарли, фаол усулларидан: «Қичик ва қатта қуруҳдарда ишлаш», «Қоли уйинлар», «Қроссвордлар ечиш», «Қақовот саволлари», «Тест синов» топшириклари, «Турли тарқатма материаллардан қойдаланиб дарс утиш», талимнинг инновацион (янғи) усуллари: «Қодификациялашган таълим», «Импровизация», «Ақдий ҳужум», «Қебат», «Танқидий тафаккурни ривожлантирувчи усул», «Қластер усули», «Қуаммоли вазият», «Қуайян ҳолат, вазиятни ўрганиш, таҳдил қилиш», «Қар Қим ҳар қимга ургатади», «Қултимедиа», ва бонщаларни қуллаш муҳимдир.

Таълимнинг инновацион усули булган «Қодификациялашган таълим»- шакли узгартирилган маъруза булиб, талабалар ёки ўқувчилар билан мулоқот тарзида олиб қорилади. Афзаллиги шундаки, талабалар ёки ўқувчилар уз устида мустақил, дарс жараёнида фаол иштирок этадилар. Талабалар ёки ўқувчилар Янғи мавзунини ўқитувчи

билан биргаликда тахдил қиладилар.

«Импровизация» -тайёргарликсиз баён этиш усули булиб, ўқитувчи талабаларга ёки ўқувчиларга савол ёки топшириқ беради ва дархрл унинг жавобини тайёргарликсиз тушунтириб беришини сурайди. Бу усулнинг афзаллиги шундаки, талабалар ёки ўқувчилар уз шахсий фикрларига, дунёкарашга эга буладилар, уларнинг оғзаки нутки ривожланади, хар бир савол-топшириқларни хотирада тез тахлил қила олиш куникмалари шаклланади.

«Ақлий хужум»усули. Уқитувчи талабаларга ёки ўқувчиларга бирон-бир савол ёки топшириқ беради, улар эса Ушбу савол ёки топшириқда бирин-кетин, кема-кет уз фикр-мулохазаларини билдирадилар. Афзаллиги- янги мавзу ёки дарсни бошламасдван аввал ушбу усул кулланилса, талабалар ёки ўқувчилар дарсга, янги мавзуга тайёргарлиги, дикдати фаол жалб килинади, хар ким уз фикрини эркин намоён қила олиш имкониятига эга булади.

«Муаммоли вазият» усули. Бу усулни укитиш жараёнида куллашда ўқитувчи талабалар ёки ўқувчиларга хаётий воқеа, ҳодисалардаги муаммоли ҳолатлардан мисоллар келтиради.

Бундам вазият юзасидан талабалар ёки ўқувчилар уз фикр-мулохазаларини билдирадилар, муаммони атрофлича хал қиладилар. Усулни афзаллиги шундаки, талабалар ёки ўқувчилар муаммо устида бош котирадилар, уз фикрларини билдирадилар, хаётдан ижобий сабоқ оладилар. Шунингдек бу усулни куллаш оркали таълимнинг тарбиявий, ҳдёт билан боғлиқлик принципларининг узвий (боғлиқ)лигига эришилди.

«Муайян ҳрлат ва вазиятни ўрганиш, тахлил килиш» усули. Бу усул юқоридаги усулга мазмунан ухшаш булиб, уни куллашда хаётий воқеа, ҳрдиса, вазият юзасидан мисол келтирилади. Талабалар ушбу хаётий воқеа, ҳрлат ва вазият юзасидан уз фикрларини билдирадилар, тахлил қиладилар. Уқдтувчи эса, хулосалаб, умулаштиради. Бу усулнинг афзаллиги- талабалар хаётий воқеа, ҳрлатларга уз муносабатларини билдирадилар, бу вазиятларни эркин, мустақил, ижодий ёндашган ҳолда тахлил қиладилар.

Таъкидлаш жоизки, юқорида зикр қилинган янги инновацион фаол усулларни укитиш жараёнида қўллашда куйидаги талаб ва тавсияларга риоя килиш лозим:

-таълимнинг ноанъанавий, қизиқарли, фаол, инновацион(янги) усуллари ҳақида маълумотга эга булиш, уларнинг мазмун-моҳиятини тулиқ тушуниб этиш ва укитиш жараёнида куллаш;

-укитиш жараёнида фаол усулларни кулланиши самарали услубиётини танлай олиш;

-инновацион, фаол усуларни хар бир фан хусусиятларидан келиб чиқиб куллаш;

-укитиш жараёнида фаол инновацион усуллардан фойдаланишда таълим-тарбия принципларнинг узвий (боғлиқ)лигига эришиш;

-укитиш жараёнида талабаларнинг узига хос хусусиятларини ҳисобга олиш (билимлилик даражаси, қизиқиши, индивидуал ёндашиш ва бошқалар);

- талабалар ва ўқувчиларни укитиш жараёнида фаолликка чорлаш усуларини тугри танлай ола билиш, уз устида мустақил, ижодий ишлашга, эркин фикр юритишга ургатиш муҳим аҳдмият касб этади.

Истиклол, янгиланган рухият, айникса, усиб келаётган ёшлар онгида дунёга илмий асосланган ҳрлда караш имкониятини яратди. Таълимни замонавий технологиялар асосида ташкил этишнинг негизида таълим технологияси, тарбия технологияси ҳдмда аҳборот технологиялари шаклланди. Таълимга бундай ёндашув уз навбатида таълим самарадорлигига эришишга олиб келади ҳамда жамиятимиз аъзоларининг интеллектуал салоҳиятини устириш, маънавий киёфасини шакллантириш, уларнинг гурурини уйготиш, ифтихор туйғусини тарбиялашга хизмат қилади.

МАВЗУГА ОИД ТАЯНЧ ИБОРАЛАР ВА АТАМАЛАР

1. Технология тушунчаси.
2. Тест синов топшириқдари.
3. Инновацион (янги) усуллар.
4. Ноанъанавий таълим усуллар.

МАВЗУ УСТИДА МУСТАКИЛ ИШЛАШ

1. Тарих таълими тизимида янги педагогик технологиялар боғлиқдиги.
2. Тарих таълимида «аклий хужум».

АДАБИЁТЛАР

1. Ислон Каримов Тарихий хотирасиз келажак йук
Тошкент. «Шарқ», 1998.
2. Ислон Каримов Узбекистан буюк келажак сари
Тошкент. «Узбекистан», 1998.
3. Бабанский Ю.К. «Хозирги замон умумий таълим мактабларида уқитиш методлари»
Тошкент. «Узбекистан», 1990.
4. Саъдиев А. Мактабда тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Уқитувчи», 1988
5. Саъдиев А. Узбекистан халқлари тарихини уқитиш
Тошкент. «Ўқитувчи», 1993
6. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури
Тошкент. «Шарқ», 1999 и. 2-сон
7. Т.Тошпулатов, Я.Раффоров Тарих уқитиш методикаси
Тошкент. «Университет», 2002.
8. Н.И.Аппарович, Д.И.Полторак Кабинет истории и обществоведения в средней школе
Москва «Просвещение», 1982.
9. Курбонов Ш. ва бошқалар «Баркамол авлод орзуси»
Тошкент. «Шарқ», 1998.
10. Крдиров. Б Таълим тизимидаги ислохртларнинг мақсад ва иуналишлари
Тошкент. «Узбекистан», 1999.